

OMSTILLINGS- OG INNRETNINGSPLIKTER VED PERSONSKADEOPPGJØR

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 535
Leveringsfrist: 25.04.11

Til sammen 13006 ord

25.04.2011

Innholdsfortegnelse

<u>1. INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1 Begrepsbruk	3
<u>2. ALMINNELIGE ERSTATNINGSVILKÅR</u>	<u>4</u>
<u>3. DEKNING AV INNTEKTSTAPET</u>	<u>6</u>
3.1 Arbeid	7
3.2 Utdanning – omskolering	10
3.3 Flytting	14
3.5 Operasjon	16
<u>4. DEKNING FOR TAP I MERUTGIFTER</u>	<u>20</u>
4.1 Å bo på institusjon	23
4.2 Å bo utenfor institusjon	25
4.2.1 Omsorgsbolig	26
4.2.2 Egen bolig	27
4.2.2.1 Hjelpemidler i egen bolig	28
4.2.2.2 Ombygging av egen bolig	29
4.2.2.3 Pleie i egen bolig	32
4.3 Verdisikring	34
<u>5. AVSLUTNING</u>	<u>38</u>
<u>1 LITTERATURLISTE</u>	<u>39</u>
Lov	39

Forskrift	39
Offentlig utredning	39
Litteratur	39
Artikler	40
Domsregister	40

1. Innledning

Ved personskade vil skadelidte i utgangspunktet ha krav på erstatning for å dekke tap som følger av skaden, men med visse begrensninger. For det første kan erstatningen reduseres eller falle bort som resultat av skadelidtes opptreden *før* skaden inntraff, for eksempel ved at skadelidte har opptrådt uaktsomt. For det andre kan erstatningsbeløpet reduseres ut ifra i hvilken grad man forventer at skadelidtes skal begrense tapet *etter* at skaden er inntruffet. I skadeerstatningsloven er skadelidtes omstillingsplikt i forhold til ervervstap (inntektstap) regulert i § 3-1 andre ledd: ”Erstatning for tap i inntekt og fremtidig erverv fastsettes særskilt og under hensyn til skadelidtes muligheter for å skaffe seg inntekt ved arbeid som med rimelighet kan ventes av ham på bakgrunn av hans evner, utdanning, praksis, alder og muligheter for omskolering. Med arbeid likestilles verdien av arbeid i heimen”.

Oppramsingen av skadelidtes alternativ til å begrense tapet gir en veiledning av skadelidtes plikter. Disse må vurderes opp i mot ”..hva som med rimelighet kan ventes av ham...”. Når lovgiver har tatt med et rimelighetshensyn i ordlyden har Høyesterett tolket det dit hen at dette også omfatter blant annet en operasjonsplikt for skadelidte. Altså må man ta hensyn til flere forhold enn de som er ramset opp senere i samme setning. Ordlyden i skl. § 3-1 andre ledd kun skadelidtes ervervstap, men første ledd er ikke begrenset til dette:

”Erstatning for skade på person skal dekke lidt skade, tap i fremtidig erverv og utgifter som personskaden antas å påføre skadelidte i fremtiden”.

”Lidt skade” innebærer både utgifter og inntektstap frem til domstidspunktet¹. Videre skal ”utgifter som antas å påføre skadelidte i fremtiden” også dekkes. Med ”utgifter”

¹ Lødrup, Kaasen, Tjomsland (2005) s.918 punkt 104

menes de merutgifter skadelidte får på grunn av skaden². Gjennom forarbeid og rettspraksis er det fastsatt at skadelidte skal ha ”full erstatning” for sitt tap som følge av skaden³. Det vil si at skadelidte ikke skal havne i en dårligere økonomisk situasjon enn hva han eller hun ville gjort uten skaden. Men skadelidte skal heller ikke tjene på skaden, skadelidte har plikt til å begrense tapet i den utstrekning det lar seg gjøre gjennom den såkalte omstillingsplikten.

Når det gjelder forhold *før* skaden er inntruffet har skadelidte også en tapsberegningssplikt, som nevnt over. Denne er lovfestet i skl. § 5-1 nr.2. Etter § 5-1 nr.1 kan erstatningen redusere dersom skadelidte har medvirket til skaden, videre i § 5-1 nr.2 heter det: ”Som medvirkning regnes det også når den direkte skadelidte eller erstatningssøker har latt være i rimelig utstrekning å fjerne eller minske risikoen for skade eller etter beste evne å begrense skaden”. Det vil si at § 5-1 nr.2 blant annet legger vekt på skadelidtes aktsomhet. Dersom skadelidte selv forut for skaden kunne utvist aktsomhet i større grad vil erstatningsbeløpet kunne reduseres likelydende. Merk at det kommer frem i ordlyden at dette aktsomhetskravet er like gjeldende før skaden inntraff som etter. Også andre enn skadelidte selv kan tenkes å ha en omstillingsplikt, nemlig etterlatte. Deres omstillingsplikt er fastsatt i skl. § 3-4 andre ledd: ”Erstatning fastsettes etter under hensyn til forsørgingens omfang og den etterlattes muligheter for selv å bidra til sin forsørging. Erstatningen fastsetter særskilt for hver enkelt erstatningsberettiget. Bestemmelsene i § 3-1 annet ledds siste punktum og tredje ledd gjelder tilsvarende”.

Erstatning etter skl. §§ 3-1, 5-1 nr.2 og 3-4 utmåles etter samme prinsipp.

Når det gjelder oppgavens innhold har jeg valgt å drøfte både omstillingsplikt og innretningsplikt. Rent språklig sett har disse to begrep et noe ulikt innhold. For eksempel anses omskolering mer som en omstilling enn innretning, og motsatt anses verdisikring etter at erstatningsbeløpet er utbetalt å være mer en innretning enn omstilling. Siktemålet har likevel vært at sammenhenger og likehetstrekk ved skadelidtes plikt til å begrense tapet skal belyses.

² Ibid. punkt s. 919 punkt 106

³ Rt 1993 1524 (s. 1532)

1.1 Begrepsbruk

Når begrepet omstillingsplikt blir brukt, innebærer begrepet ”plikt” at skadelidtes erstatningsbeløp vil bli utmålt som om han eller hun hadde utført denne plikten. Det fremtidige ervervstapet kan reduseres, eller falle bort, dersom skadelidt bytter til et yrke som er mer tilpasset skaden. I pliktbegrepet ligger det at dersom det kan kreves at skadelidte omskoleres eller bytter yrke – utmåles som om han eller hun hadde gjort det. I bestemmelsens andre ledd er det fastsatt at man ved utmåling av erstatningsbeløpet skal legge til grunn den ”inntekt... som med rimelighet kan ventes av han”(uthevet her). Det vil si at skadelidte ikke skal kunne sitte ”med hendene i fanget og vente på erstatning”, som det er bemerket i Norsk Lovkommentar⁴. Videre i ordlyden er det ramset opp mulige momenter som skal tillegges vekt ved utmålingen; hans evner, utdanning og så videre. I tillegg til disse er også operasjon et tenkelig alternativ. Dette kommer ikke klart frem av ordlyden, men gjennom rettspraksis må det sies å være sikker rett.⁵ Dette er momenter som er ment å regulere skadelidtes mulighet til å skaffe seg arbeidsinntekt, både lidt og fremtidig. Spørsmålet blir derfor hvilke omstillingsmuligheter skadelidte har og i hvor stor grad forventer man at skadelidte skal omstille seg i henhold til skl. § 3-1 første og andre ledd. Begrepet innretningsplikt er også benyttet i juridisk teori, men ensbetydende som begrepet omstillingsplikt.

Det er spesielt to begrep det må skilles mellom i oppgave. Når man viser til en persons invaliditetsgrad siktes det til den *medisinske* invaliditeten. Mister man 1 pekefinger er man 15 % medisinsk invalid. Invaliditetsgradene er standardisert i Sosialdepartementets invaliditetstabell.⁶ Det andre begrepet er ervervsmessig uførhet. Denne termen er den aktuelle ved utmålingen etter § 3-1 fordi man regulerer omstillingsplikten ut ifra en persons ervervsmessige uføregrad. Har skadelidte en ervervsmessig uføregrad på 70 % forventes det i utgangspunktet at skadelidte har en restervervsevne på 30 %. Hvis det er klart at skadelidte har en restervervsevne, vil erstatningsbeløpet reduseres selv om skadelidte ikke utnytter denne.

⁴ Lødrup, Kaasen, Tjomsland (2005) s.919 punkt 106

⁵ Rt 1962 938 (s. 949)

⁶ FOR 1997-04-21 nr 373

2. Alminnelige erstatningsvilkår

Høyesterett har flere ganger vist til alminnelige erstatningsregler ved behandlingen av erstatningskravet etter § 3-1⁷. Det er i hovedsak tre vilkår som må være oppfylt for at erstatningsansvar skal inntre. Kort sagt er disse skade/tap, ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng.⁸

Når det gjelder skade etter § 3-1 vil det være det økonomiske tapet som gjør seg gjeldende, det vil si lidt/fremtidige utgifter og lidt/fremtidig inntektstap.

For det andre forutsetter erstatning at det finnes et ansvarsgrunnlag. Generelt sett er det skyldregelen man tar utgangspunkt i, at skadevolder har opptrådt uaktsomt eller forsettelig. Men på mange områder kan skadevolder også finnes ansvarlig på objektivt grunnlag. Når erstatningsutmålingen fastsettes etter skl. § 3-1 må det nødvendigvis være avklart at det finnes et ansvarsgrunnlag, da dette er et klart vilkår for og i det hele tatt utmåle erstatning. Ansvarsgrunnlaget som vilkår står derfor ikke sentralt i oppgaven her og vil ikke bli drøftet videre.

Vilkåret om årsakssammenheng er mer vesentlig, og særlig er adekvanslæren av interesse. Vilkårene for årsakssammenheng er i følge Høyesterett oppfylt når ”handlingen eller unnlåtelsen er...en *nødvendig betingelse* for at skaden inntre” (uthevet her).⁹ Videre uttalte førstevoterende i samme dom at uttrykket ”nødvendig” vil si at handlingen eller unnlåtelsen har vært så vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til den.¹⁰ I forhold til adekvanslæren er spørsmålet grovt sagt om tapet står i rimelig nær sammenheng med skaden. Adekvanslæren er utarbeidet av rettspraksis og Høyesterett uttalte i en dom fra 2007 at ”Kravet om at skadefølgen må være adekvat, innebærer...en avgrensning av ansvaret i forhold til skader som ikke har en *tilstrekkelig*

⁷ Rt 1975 670 (s. 673)

⁸ Nygaard 2001 s. 4

⁹ Rt 1992 64 (s. 69)

¹⁰ Ibid. (s. 70)

nærhet i forhold til den skadevoldende handling” (uthevet her)¹¹. Senere i dommen uttaler Høyesterett også at det sentrale ved adekvanslæren er at skaden må ha tilstrekkelig tilknytning til ulykken. Ved erstatningsutmåling etter § 3-1 vil derfor spørsmålet være hva skaden faktisk sett antas å påføre skadelidte av tap, og om tapet ligger innenfor de grensene som den skjønnsmessige adekvanslæren trekker opp¹². I forhold til fremtidig tap vil tapets omfang variere i stor grad og man må stipulere et tidsrom hvor man antar hvor lenge skaden/tapet vil vare. Det kan derfor også bli et spørsmål om skaden er midlertidig eller om denne vil vare livet ut.

¹¹ Rt 2007 158 (Avsnitt 67)

¹² Lødrup, Kaasen og Tjomsland (2005) s.918 punkt 102

3. Dekning av inntektstapet

Vilkårene for at skadelidte skal få dekket tapt arbeidsinntekt er for det første at de alminnelige erstatningsvilkår er oppfylt. Som det kommer frem av ordlyden i § 3-1 skal erstatningsbeløpet fastsettes særskilt, og ved vurderingen skal det tas hensyn til skadelidtes mulighet til å skaffe seg inntektsom med rimelighet kan ventes av han. Når det går frem av ordlyden at erstatningen skal fastsettes særskilt vil det si at det alltid må foreligge en individuell helhetsvurdering for skadelidte, og det er med bakgrunn i denne lovgiver har valgt å gi en oppramsing av alternative omstillingsmuligheter.

Tar man utgangspunkt i at skadelidte hadde inntekt før skaden og det ikke foreligger spesielle forhold vil det vanligvis være forventet at det foreligger et inntektstap dersom ervervsevnen er redusert. Tap er alltid en betingelse for at erstatning kan kreves. Det er derfor vesentlig hva skadelidte tjente uten skaden og videre hva man kan forvente at skadelidte vil tjene med skaden. Det er denne differansen som kan kreves dekket, med forbehold om skadelidtes omstillingsplikt. Det naturlige utgangspunkt er å se på hvilke muligheter skadelidte har til å fortsette i samme yrke som han eller hun hadde før skaden. Dersom skadelidte er 100 % ervervsmessig ufør oppstår det ikke særlig konflikt, da det ikke er forventet at skadelidte får arbeidsinntekt i det hele tatt. Ved utmålingen legger man da som hovedregel uførepensjon til grunn.¹³ Konflikten spisser seg til i de tilfeller hvor skadelidte ikke er 100 % ufør, men fortsatt har en restarbeidsevne. Det første som må tas stilling til er derfor om skadelidte kan sies å ha en slik restarbeidsevne og videre om det kan forventes at skadelidte faktisk benytter seg av denne restarbeidsevnen for eksempel ved flytting, omskolering seg, operasjon og så videre.

¹³ NOU 1994:29 avsnitt. 4.1.4.4

3.1 Arbeid

Dersom skadelidte har en såkalt restarbeidsevne er det i utgangspunktet hans eller hennes plikt å skaffe seg inntekt. Dette er hjemlet i ordlyden, § 3-1 andre ledd ”arbeid som med rimelighet kan ventes av ham”. Når lovgiver har valgt å ta med et rimelighetshensyn i bestemmelsen kan/må det tolkes som en begrensning i omstillingsplikten til skadelidtes favør. Det vil si at selv om skadelidte har en restarbeidsevne finnes det grenser for hvor stor omstilling man forveter av skadelidte. I Horseng-dommen fra 1993 uttalte Høyesterett at ”...om hun har en restarbeidsevne...må vurderes på bakgrunn av det som foreligger om arten og graden av hennes skade, og de opplysninger som vi har om arbeidsinntekt som hun i enkelte korte perioder har hatt etter skaden, blant annet som dagmamma”.¹⁴ Det vil si at selve begrepet ”restarbeidsevne” sikter til det arbeidet som med rimelighet kan ventes av skadelidte. Videre i samme dom ble det besluttet at skadelidte hadde en restarbeidsevne, men at muligheten til å skaffe seg inntekt likevel var så liten at det ville ikke påvirket utmålingen av erstatningsbeløpet. Sakkyndig, lege, la vekt på at skadelidte i dette tilfelle hadde en restarbeidsevne, men at det etter *arbeidsmarkedet* (da dommen var oppe til behandling) var vanskelig å finne anvendelse for skadelidtes restarbeidsevne. Høyesterett tok sakkyndiges uttalelser til etterfølgelse og så heller ikke grunn til å legge vekt på de mer tilfeldige inntekter skadelidte ville kunne skaffe seg i fremtiden.¹⁵

Arbeidsmarkedet kan derfor være et moment av betydning for skadelidtes muligheter til og utnytte sin restarbeidsevne. I dette tilfelle talte det ”dårlige arbeidsmarkedet” til skadelidtes favør. I et senere tilfelle fra rettspraksis ble skadelidte ansett å kunne skaffe seg betydelig inntekt med sin restarbeidsevne.¹⁶ En fotballspiller ble på grunn av skaden ikke i stand til å spille fotball, men han fikk jobb som revisor og hadde derfor likevel mulighet til å skaffe seg inntekt.¹⁷ Når det gjelder arbeidsmarkedet kan det også tenkes å ha betydning på andre måter ved utmålingen. For eksempel kan tapet anses å ha større tilknytning til et dårlig arbeidsmarked enn selve skaden. I så fall vil det bli et spørsmål

¹⁴ Rt 1993 s. 1538 (s. 1544)

¹⁵ Ibid. (s. 1544)

¹⁶ Rt 2004 8 avsnitt 60

¹⁷ Ibid. Saken gjaldt standardisert yrkesskadeerstatning

om årsakssammenhengen mellom skaden og tapet. Hovedregelen etter § 3-1 er at skadelidte har plikt til å begrense tapet ved omstilling og derfor utnytte sin restarbeidsevne, men likevel med unntak. Ut ifra rimelighetskravet i ordlyden og rettspraksis er det klart at det ikke i *alle* tilfeller er skadelidtes restervervsevne som er avgjørende ved utmålingen av erstatningsbeløpet.

Rimelighetskravet setter flere grenser for skadelidtes omstillingsplikt. Det vesentlige er hvor langt omstillingsplikten rekker for at det fortsatt kan anses rimelig ovenfor skadelidte å pålegge en slik plikt. Ordlyden i skl. § 3-1 andre ledd er klar på at man ikke kan kreve at skadelidte gjør hva som helst for å skaffe seg arbeidsinntekt. For eksempel kan det anses urimelig at en person som er høyt utdannet ingeniør må finne seg i å jobbe som vasker hvis dette er det eneste jobbtilbudet som finnes. Det er vel i de fleste tilfeller ikke evnene det står på ved en slik vurdering som nevnt. En slik tolkning samsvarer også med dagens forventninger til at unge bør satse på en lengre utdanning. I samfunnet i dag legges det en del vekt på karriere og for de fleste innebærer en slik karrieresatsing mye jobbing. Hvis man så skal likestille en jobb som krever høy utdanning med en jobb som krever liten eller ingen utdanning vil det være motstridende med samfunnsbildet for øvrig. Det kan også spørres om det kan være et moment at skadelidte ikke *ønsker* å bytte yrke som er på noen lunde samme nivå. For noen kan det være positivt å bytte jobb, mens det for andre ikke vil være fullt så positivt. Det kan tenkes at skadelidte rett og slett mangler motivasjon og lyst til å begynne i et nytt yrke. Dessuten kan det legges vekt på grunnen til at lovgiver skiller mellom erstatningsutmåling ved tingsskade og personskade. Personskade er av en mye mer alvorlig art enn tingsskade, fordi det godet som rammes er av helt spesiell betydning, og legemets integritet vernes mye høyere enn ting i vår kultur og rettssystem. Det har dessuten vært uttrykt som et ønske fra Høyesterett at skadelidte, til tross for skaden, i størst mulig grad skal kunne opprettholde sin livskvalitet.¹⁸ Høyesterett uttalte dette i Rott-dommen. Selv om det her gjaldt utmålingen av dekning av utgifter til personlig assistent, kan det tenkes at et slikt hensyn også vil kunne tillegges vekt når det gjelder forventningene til skadelidtes plikt til å bytte yrke. Ut ifra

¹⁸ Rt 1999 1967 (s. 1976)

rimelighetskravet i ordlyden, rettspraksis og reelle hensyn vil en nok til å unngå å pålegge skadelidte en plikt til å ta et hvilket som helst yrke.

Hvis skaden er forbigående må det vurderes *hvor langt* fram i tid omstillingsplikten skal trekkes. Det kan tenkes at skadelidte ventes å få en restarbeidsevne i større grad i fremtiden, og da blir spørsmålet i så fall om skadelidte er pliktig til å utnytte restarbeidsevnen etter en tid uten den. Ut ifra skl. § 3-1 første ledd skal skadelidte ha dekning for ”tap”. Når skadelidte har fått tilbake sin arbeidsevne kan det ikke sies at han eller hun lider et inntektstap på grunn av skaden. Man vil da selv være i stand til å skaffe seg inntekt, og hvis man velger å ikke gjøre det må det stå for egen regning. Dette har også vært oppe for Høyesterett. I en dom fra 2001 var skadelidte 100 % ervervsufør før dommen falt, men under behandlingen av saken kom sakkyndig til at skadelidte fortsatt hadde en restarbeidsevne på 50 %. Skadelidtes uførhet ble dels begrunnet i skaden etter bilulykken og dels skadelidtes psykiske disposisjon. Skadelidte ble påført en skade som gjorde at han fikk en ikke-fungerende arm, gjennom såkalt psykisk betinget lammelse. Det ble understreket at han ikke kunne fungere i et yrke som krevde begge hender, som typisk håndverker, men likevel at det finnes andre arbeidssituasjoner der en ikke-fungerende arm ikke er til hinder.¹⁹ I samme dom ble det også lagt vekt på at skadelidte hadde gjort en del småjobber for venner og bekjente, blant annet reparasjon på hytte, og skadelidte hadde selv sagt at han nok kunne fått seg en skreddersydd jobb på 20 timer i uka.²⁰ Sakkyndige uttalte blant annet at ”det er meningsløst at denne pasienten har vært uføretrygdet i så mange år”, og la til at han så optimistisk på skadelidtes ervervsevne i fremtiden for han øynet skadelidtes eget ønske om en positiv utvikling.²¹ Dette var også tilfelle i Stakkeland-dommen hvor skadelidte ble ansett å ha en nedsatt restarbeidsevne for en kortere periode, fem år. Utmålingen her var noe spesiell fordi man ikke regnet tapet etter alminnelige erstatningsregler, men etter forskrift om standardisert erstatning etter yrkesskadeforsikring. Det totale tapet måtte fordeles på alle år frem til pensjonsalder og de 5 årene med 57 % ervervsuførhet ble omregnet til en uføregrad på 16 % frem til pensjonsalder. Så lenge skaden vedvarer vil omstillingsplikten i prinsippet innebære det samme ved forbigående skade som ved

¹⁹ Rt 2001 337 (s. 345 – 346)

²⁰ *ibid.* (s. 345)

²¹ *ibid.* (s. 345)

varig. Men det kan tenkes at man likevel er noe strengere ved forbigående skader i det man forventer en rask rehabilitering fra skadelidtes side. I og med at man vet at skadelidte vil komme seg ut i arbeid en gang i fremtiden vil man helst at skadelidte kommer seg ut i jobb så fort som mulig for å begrense tapet. En skadelidte med varig skade vil ikke oppleve det samme presset. Når en forbigående skade er leget og skadelidte er frisk vil ikke lenger omstillingsplikten være et tema da det heller ikke da kan anses å foreligge et tap.

Etter ordlyden kan det ikke være tvilsomt at rimelighetshensynet kan være av betydning. Erstatningsbeløpet kan ikke reduseres dersom det anses urimelig å kreve av skadevolder at han eller hun tar den jobben som er ledig for øyeblikket. Samtidig må rimelighetshensynet få betydning i begge retninger, hvis det anses rimelig at skadelidte tar den jobb han eller hun blir tilbudt må erstatningsbeløpet kunne reduseres likelydende.

3.2 Utdanning – omskolering

Dersom det ikke er aktuelt for skadelidte å fortsette i samme jobb som før skaden kan omskolering være et alternativ. Hvis skadelidte er forholdsvis ung og enda ikke har påbegynt eller fullført utdanning kan det være aktuelt å endre studieplan som er mer tilpasset skaden. Både omskolering og utdanning er ramset opp som alternativer for skadelidtes mulighet til å begrense tapet.

Hvis skadelidte enda ikke har påbegynt utdanningen har han eller hun bedre forutsetninger for å innrette seg etter skaden. Som det kommer frem av ordlyden er det klart en *forventning* at skadelidte velger en utdanning som er tilpasset skaden og derfor kan begrense tapet. I de tilfeller som har vært oppe til Høyesterett er det uten unntak ansett som skadelidtes plikt å innrette sin utdanning etter skaden. Allerede i 1976 var en slik problemstilling oppe for Høyesterett. Skadelidte var 14 år gammel og fortsatt på gymnaset. Før Høyesterett kom til sin slutning hadde skadelidte enda ikke tatt et endelig yrkesvalg, og Høyesterett uttalte da at han hadde gode muligheter til å begrense det

fremtidige inntektstapet og tilpasse seg sin egen situasjon.²² I juridisk teori er det bemerket at unge skadelidte, over 16 år, som enda ikke har påbegynt utdanning har bedre muligheter til å begrense tapet.²³ Med andre ord, det vil være en mindre belastning for en som ikke har påbegynt utdanning å velge i samsvar med skaden, enn en som er midt i studiet som igjen må starte forfra. Det kan ikke være urimelig ovenfor skadelidte å kreve at han eller hun velger en utdanning i tråd med skaden. Det strider mot all fornuft at en som for eksempel mangler en fungerende arm velger utdanning som håndverker. Det må derfor anses som en del av skadelidtes omstillingsplikt å velge utdanning i samsvar med skaden

En ikke veldig ulik situasjon er det hvis skadelidte er student eller skoleelev. Når lovgiver har tatt med omskolering som en mulig omstillingsplikt for skadelidte i oppregningen i § 3-1, må det også innebære at en student er pliktig til å endre sin studieplan. Når man allerede sitter på skolebenken er nok omstillingen en mindre påkjenning i forhold til en som er eldre og som har vært ute i arbeidslivet i flere år. Det kan være at en medisinstudent som tar sikte på å bli kirurg blir skadet med den følge at han eller hun ikke kan foreta operasjoner. Det vil nok ikke være urimelig ovenfor skadelidte å forvente at han eller hun endrer sin studieplan.

Et særlig spørsmål kan være om unge skadelidende skal få kompensasjon for sine yrkesvalghemninger. Med yrkesvalghemninger menes at skadelidtes muligheter til å velge yrke er blitt innskrenket. Det finnes ingen lovregulering på dette området, men en dom har så vidt vært inne på spørsmålet. I 1975 valgte Høyesterett å *ikke* legge vekt på at enkelte yrker var stengt for skadelidte ved utmålingen av erstatningsbeløpet.²⁴ Her ble det gitt erstatning etter strl.ikrl. § 19, som skl § 3-1 er en videreføring av. I juridisk litteratur er for øvrig spørsmålet tatt opp. Ifølge Kjønstad må en slik vurdering i stor grad bero på skjønn, spesielt i situasjoner hvor skadelidte er ung og uførheten er relativt liten²⁵. I følge Lødrup er denne usikkerheten blant annet en av bakgrunnene for regler om standardisert erstatning til barn under 16 år jamfør § 3-2a.²⁶ At skadelidte skal bli

²² Rt 1976 909 (s. 912)

²³ Nygaard 2001 s. 106

²⁴ Rt 1975 82 (s. 87)

²⁵ Kjønstad 1982 s. 488

²⁶ Lødrup 3.utgave (1995) s. 368

tillagt en ”mildere” omstillingsplikt på grunn av yrkesvalghemninger kan neppe svares bekreftende. En slik erstatning burde i så fall ha hjemmel i § 3-2, menerstatning, som gir kompensasjon for tapt livsutfoldelse. For erstatning etter § 3-1 må det foreligge et tap, og yrkesvalghemninger fører ikke til noe direkte tap.

Det er forskjell på unge og eldre, spesielt når det gjelder omskolering. Med eldre tenker jeg på den generasjon som er oppvokst uten tekniske hjelpemidler som data og internett og som nærmer seg pensjonsalder. Det kommer frem av ordlyden at man skal ta hensyn til skadelidtes alder. For unge skadelidte som har fullført utdanningen og ikke har vært ute på jobbmarkedet så veldig lenge vil nok omskolering ikke medføre fullt så mye omstilling i forhold til eldre. På videregående, høyskoler og universitet er data og i hvert fall internett et helt nødvendig verktøy. Mange eldre kvier seg for å benytte seg av slike tekniske hjelpemidler, som jo kan være forståelig med tanke på hvor raskt utviklingen går. For rimelighetsvurderingen kommer det klart frem av ordlyden at alder er et moment, og det kan derfor ikke være tvil om at dette skal tillegges vekt. Spørsmålet blir derfor *hvor* langt rimelighetskravet rekker. Hvis skadelidte nærmer seg pensjonsalder og aldri har benyttet seg av internett vil det nok være urimelig å kreve omskolering til et yrke som krever internettkunnskaper, og det er heller ikke sikkert at omskolering rent faktisk vil begrense tapet. Hvis skadelidte nærmer seg pensjonsalder, men likevel har en del erfaring med internett kan nok terskelen igjen tenkes å være lavere. Det må være en forutsetning at det i hele tatt vil være lønnsomt å sette eldre på skolebenken igjen. Det må være et moment hvilken utdanning skadelidte i så fall ville valgt. Et annet alternativ er at man kan få en lengre opplæringsperiode, kan være at det enkelte yrket ikke krever spesiell utdanning. Dette gjelder blant annet i jobber hvor man får tittel som assistent, omsorgsassistent, barnehageassistent, vaskeassistent og så videre, selv om det er flere og flere yrker som krever fagbrev. Hvis skadelidte er i fysisk form til dette vil nok terskelen for en slik omstillingsprosess også være lavere enn å kreve omskolering, hvis det er noe skadelidte kvier seg for.

Lovgiver har valgt å ta inn i ordlyden at det skal legges vekt på skadelidte evner, det vil si at man ved vurdering av hvor langt omstillingsplikten skal gå må ta hensyn til skadelidtes evner. Det har og vært oppe for Høyesterett, hvor skadelidte hadde spesielle behov og måtte få tilrettelagt skolegang. Høyesterett uttalte at det måtte være ”riktig å ta

hensyn til det omfattende hjelpearbeid som i dag gjøres for de blinde og svaksynte, ikke bare i form av skoleundervisning og økonomiske støtte, men også ved yrkesopplæring og arbeidsanvisning mv., noe som må sies i atskillig grad å ha bedret deres muligheter for å greie seg økonomisk, særlig når opplæringen kan begynne så tidlig som i dette tilfelle” (skadelidte var 9 ½ år da han mistet synet).²⁷ Dette er en forholdsvis gammel dom, og ville i dag ville utmålingen fulgt skl. § 3-2a ”standardisert erstatning til barn”. Poenget er at det har vært betydelig utvikling for hjelpemidler for elever/studenter med spesielle behov. Mest sannsynlig er det nok lettere for en blind person å ta utdanning i dag enn det var for over 50 år siden, og mulighetene for å begrense tapet er derfor større nå enn før. I forhold til utmålingen kan dette peke i retning av at man vil bli strengere ved beregning av det fremtidige ervervstapet i forhold til tidligere, fordi skadelidte i større grad har mulighet til å begrense tapet. Når Høyesterett i dette tilfelle fant at skadelidtes burde satse på å få seg en utdanning kan ikke terskelen her sies å være særlig høy for å pålegge en slik plikt. Det vil si at skadelidte med spesielle behov har en like streng omstillingsplikt i forhold til omskolering som en uten spesielle behov.

Sammenfatningsvis vil det være lite aktuelt med omskolering for en skadelidt som er eldre med et forholdsvis stort behov for spesiell tilrettelegging, i hvert fall hvis skadelidte ikke har gode kunnskaper om data og internett. Omskoleringsplikten må være ment til de som tilsynelatende har evner til å gjennomgå studiet, og som derfor har en viss kjennskap til de moderne hjelpemidler som blir benyttet i dag. Hvis skadelidte ikke har påbegynt utdanning og sliter med en del lærevansker må det vurderes om skadelidte i det hele tatt ville tatt en utdanning uten skaden. Man er da over på spørsmål om årsakssammenheng, og om det i hele tatt foreligger et reelt inntektstap. Dette går jeg ikke nærmere inn på her.

²⁷ Rt 1954 623 (s. 626)

3.3 Flytting

Ordlyden i skl. § 3-1 sier ikke noe om skadelidte har en flytteplikt eller ikke for å begrense tapet. Om man anser flytting som et alternativ må derfor bero på tolkning om ordlyden ”muligheter til å skaffe seg inntekt” innebærer en flytteplikt. Bestemmelsen kan tolkes analogisk eller antitetisk. Analogisk tolkning vil si at man anvender en bestemmelse ikke bare på de forhold som dekkes av ordlyden, men også forhold som er noen lunde lik. Antitetisk tolkning vil si at de forhold som ikke dekkes av ordlyden må behandles annerledes, rett og slett fordi de ikke omfattes av ordlyden. Ved antitetisk tolkning vil flytting ikke være et alternativ, mens dersom man tolker analogisk kan det godt være et alternativ. Det er heller ikke særlig mye rettspraksis på området og tolkningen må derfor bero på en helhetsvurdering ut ifra den enkelte skadelidtes situasjon om det kan være aktuelt å pålegge skadelidte flytteplikt.

Selv om flytteplikt ikke er nevnt i ordlyden har lovgiver tatt inn ”alder” et hensyn som skal tillegges vekt. Det vil blant annet være forskjell på unge og eldre, med tanke på hvor etablert skadelidte er i samfunnet. Jo eldre man blir jo mer etablert blir man i samfunnet og det kan derfor anses som en større byrde for eldre å flytte enn for yngre som ennå ikke er veldig etablert i samfunnet, spesielt i forhold til det sosiale nettverket man bygger opp med tiden. Det vil nok generelt være mindre belastende for yngre, barnløse samboere å flytte til sammenligning med litt eldre som er etablert med hjem, familie og venner. I Frostating var det en sak oppe for domstolene i 1975 hvor skadelidte var 48 år og eide egen bolig på Hitra. I denne saken var det spørsmål om man ønsket å pålegge skadelidte flytteplikt for å begrense tapet. Domstolen besvarte dette nektende. De la blant annet vekt på at skadelidte ”alltid har hatt sin bopel på Hitra, hvor han nå har *sitt eget* hus” (uthevet her).²⁸ I tillegg til alderen ble det lagt vekt på at

²⁸ RG 1975 598 Frostating (s. 604)

skadelidte eide huset han bodde i. Det kan spørres om utfallet ville vært annerledes dersom skadelidte var leietaker, men det er tydelig at Frostating i hvert fall gir uttrykk for at dersom skadelidte er selveier peker det i hans eller hennes favør.

Skadelidte familie bør også være et moment i vurderingen dersom en flytteplikt foreligger. Det er nok liten tvil om at det må anses som en forholdsvis stor belastning for skadelidte, og for så vidt alle andre, å flytte fra familien. Hvis skadelidte har barn i skolealder, må også det vurderes i forhold til hvor stor påkjenning flytting kjennes for resten av familien som helhet. I nyetablerte familier med små barn er det ikke uvanlig at foreldre ønsker å flytte ut av byen for at barna skal vokse opp på landet. I så fall trenger det ikke nødvendigvis være en særlig stor omstilling å flytte til en annen bygd hvor mulighetene for arbeid er større. I motsatt tilfelle for familier med småbarn vil det nok være mer urimelig å forvente at familien skal flytte fra landet inn til byen, selv om det vanligvis er et større arbeidsmarked i byen enn på landet. I forhold til familien kan også graden av skade være relevant. Hvis skadelidte er skadet i en slik grad at han eller hun er avhengig av familien for å få utført daglige gjøremål kan dette være utgiftsbesparende i forhold til om skadelidte flytter og blir avhengig av andre fagfolk for å få utført dagligdagse gjøremål.

Hvis skadelidte flyttet like før skaden inntraff, kan det være et moment som trekker i den retning at skadelidte kanskje bør underlegges en flytteplikt. Det må i så fall spørres hvorfor han eller hun flyttet fra sitt forrige bosted. Det kan være at man flytter for å få nytt nettverk, eller det kan være at man flytter for å komme nærmere slekt, venner og familie. Hvis det er tilfelle at skadelidte ønsker ny omgangskrets kan det ikke anses veldig urimelig å pålegge han eller hun flytteplikt. Hvis grunnen til flytting er å komme nærmere slekt, familie og venner er det vel ikke fullt så rimelig.

Flytting er ikke uttrykkelig nevnt i lovens § 3-1 andre ledd som et alternativ for å begrense tapet, selv om andre alternativer er nevnt, og Høyesterett har heller ikke tatt noen klar avgjørelse på området Rimelighetshensynet derimot er klart uttrykt i ordlyden. Ut ifra de få rettskildene som finnes må man være forsiktig med å pålegge skadelidte flytteplikt, da det ikke finnes en klar hjemmel for å pålegge en slik plikt. Videre er det dessuten skadevolders risiko at arbeidsmarkedet er dårlig der skadelidte

bor. De tilfeller som hovedsaklig kan være aktuelle vil være unge skadelidte som ikke er veldig etablert i samfunnet, og som muligens hadde vært inne på tanken å flytte før skaden inntraff.

3.5 Operasjon

Operasjon som et alternativ til å begrense tapet kommer heller ikke klart frem av ordlyden i § 3-1 andre ledd, men det er i følge rettspraksis og juridisk teori sikker rett at operasjon faller under rimelighetsvilkåret i § 3-1 og må derfor vurderes i forhold til omstillingsplikten.²⁹ Det vil si at det i *utgangspunktet* ikke anses som urimelig å pålegge skadelidte en operasjonsplikt for å begrense tapet. Det er likevel noen begrensninger i denne operasjonsplikten. Man kan ikke pålegge skadelidte å ta en usedvanlig stor operasjon som krever lang tid med sykepleie og rehabilitering.

Om skadelidte kan bli pålagt operasjonsplikt ble behandlet av Høyesterett blant annet i Nesttun-dommen. Her la Høyesterett vekt på fire spesifikke forhold som var av betydning for avgjørelsen. Skadelidte ble for øvrig ikke ansett å ha en operasjonsplikt i Nesttun-dommen. Høyesterett begrunnet sin avgjørelse med at det for det første var bare en sakkyndig som hadde uttalt seg om operasjonen. For det andre var det ikke opplyst om graden av sannsynligheten for et gunstig utfall og heller ikke om risikoen for forverring av skaden. Til slutt ble det også lagt vekt på operasjonens omfang, som for eksempel hvor lang tid man kan regne med at skadelidte må bruke på rehabilitering etter operasjonen.³⁰ En annen dom hvor Høyesterett heller ikke ville pålegge skadelidte operasjonsplikt var i Danselærer-dommen. Høyesterett begrunnet her sin avgjørelse med at det for det første ikke var opplyst særlig om operasjonen og dens risiko. Dessuten ble det lagt vekt på at skadelidte allerede hadde gjennomgått en stor påkjenning på grunn av ulykken og det ville vært urimelig ovenfor skadelidte å pålegge henne en operasjonsplikt i tillegg.³¹

²⁹ Lødrup, Kaasen, Tjomsland (2005) s.919 punkt 106 og Rt 1962 938 (s. 949)

³⁰ Rt 1962 938 (s. 949)

³¹ Rt 1985 46 (s. 51)

Risikoen ved en operasjon må vurderes i forhold til rimelighetskravet da det er dette som er vilkåret for at det man kan pålegge skadelidte en operasjonsplikt. I Nesttun-dommen ble det blant annet lagt vekt på risikoen for en forverring av skaden hvor Høyesterett påpekte dette som et vesentlig moment i vurderingen.³² Hvis det foreligger en viss risiko er det neppe ønskelig å pålegge skadelidte en operasjonsplikt selv om det er en mulighet at en vellykket operasjon kan begrense tapet. Omstillingsplikten kan ikke omfatte at skadelidte blir pålagt å ta en risiko som kan redusere helsen ytterligere.

Et annet vilkår for at man kan pålegge skadelidte operasjonsplikt ble også fastsatt i Nesttun-dommen. Høyesterett sa at forutsetningen for at man vil pålegge skadelidte en operasjonsplikt er at operasjonen er liten. I Nesttun-dommen ble operasjonen ikke ansett liten, men middels stor og skadelidte ble derfor ikke pålagt en slik plikt. En stor operasjon er derfor utelukket, og når Høyesterett har uttalt at også en middels operasjon anses for å gå for langt i henhold til omstillingsplikten. Det er en forholdsvis høyt terskel for at skadelidtes kan pålegges en operasjonsplikt.

Tiden etter en operasjon er relevant. Hvis skadelidte får et vesentlig behov for pleie lenge etter operasjonen vil det nok heve terskelen for operasjonsplikten. Videre i Nesttun-dommen fastsatte Høyesterett at dersom skadelidte trenger minst seks uker sykepleie etter operasjonen må den anses som et betydelig inngrep. Skadelidte var en mor med tre mindreårige barn som hun ikke kunne ta seg av i tiden etter operasjonen, antatt 2 måneder. Faren til barna var sjømann og var derfor borte i lange perioder. Moren vegret seg derfor for operasjonen fordi det måtte innebære at hun måtte forlate sine barn. Nettopp på grunn av at de mindreårige barna ville bli overlatt til seg selv i cirka to måneder fant Høyesterett det urimelig å kreve at skadelidte underkastet seg en slik operasjon. Høyesterett uttalte at ”Denne vegring fra fru Benjaminsen side finner jeg selv meget forståelig og for så vidt anerkjennelsesverdige”.³³ I følge Høyesterett skal operasjoner som medfører minst seks uker sykepleie *etter* operasjonen anses som et betydelig inngrep, det vil altså si at enn slik operasjon er av et forholdsvis stort omfang.³⁴

³² Rt 1962 938 (s. 949)

³³ Ibid. (s. 950)

³⁴ Rt 1962 938 (s. 949)

Det rimelige må være at skadelidtes operasjonsplikt har en høyere terskel hvis barna har behov for daglig omsorg. Et barn på 10 år har et betydelig større behov for daglig omsorg enn et barn på 15 år. Det er blant annet ikke uvanlig at ungdom flytter på hybel etter ungdomskolen for å gå på videregående (det året man fyller 16 år), noe som tilsier at 15-åringene til en viss grad forventes å klare seg alene. Det kan videre spørres om situasjonen er annerledes dersom skadelidte ikke har egne barn, men omsorg for andre, for eksempel en mor som ikke får sykehjemsplass. Dette må nok besvare nektende. Eldre som små barn har et daglig behov for hjelp i hverdagen, i hvert fall hvis den eldre anses i utgangspunktet å ha krav på sykehjemsplass. Tiden etter operasjonen er derfor et moment ved vurdering av skadelidtes operasjonsplikt.

Når man innhenter *informasjon* om operasjonens omfang og risiko må man komme frem til så sikker informasjon som mulig. Gjerne fra flere sakkyndige. Dette vil for det første gi skadelidte mer tillit til den som skal utføre operasjonen, og det vil i større grad kunne lede til det mest rimelige resultatet.

Alle disse momentene som er nevnt over må gå inn i en helhetsvurdering og Høyesterett har valgt å legge listen for skadelidtes operasjonsplikt forholdsvis høyt. Alltid vil det være selve rimelighetskravet som ligger til grunn ved vurderingen. Alt må måles opp mot hva som kan anses rimelig ovenfor skadelidte i forhold til risiko, omfang og tid til rehabilitering. Rimelighetskravet kan for så vidt endre innhold noe med tiden, blant annet i forbindelse med forskning og utvikling som er gjort blant medisinere. For eksempel ble hofteoperasjon tidligere, i Nesttun-dommen fra 1962, vurdert å være for omfattende til at det kunne anses som en plikt, mens dagens behandlingstilbud mest sannsynlig ikke innebærer samme omfang og risiko. Operasjonsplikten kan derfor tenkes å være noe utvidet i dag i forhold til tidligere i og med at det har vært stor fremgang i utviklingen av behandlingsmåter og informasjonskanaler.

Vilkårene for at man kan pålegge skadelidte en plikt til operasjon er at det ikke anses urimelig å pålegge en slik plikt, og at operasjonen må være liten. Det som i dag muligens kan anses som en rimelig operasjonsplikt vil være de mindre inngrep, slike som ofte kan utføres med laser. Slike inngrep medfører sjelden at man blir sengeliggende over tid, og behovet for rehabilitering er ikke veldig stort. Hvis man ikke forsørger barn, eller eldre for den del, vil også terskelen for rimelighet være lavere. Jo lengre tid man trenger etter operasjonen for å komme seg på føttene igjen, jo mer urimelig vil operasjonsplikten fremstå.

4. Dekning for tap i merutgifter

Etter skl. § 3-1 første ledd skal skadevolder blant annet dekke ”lidt skade” og ”utgifter som antas å påføre skadelidte i fremtiden”. ”Lidt skade” innebærer både utgifter og inntektstap frem til domstidspunktet.³⁵ Med ”utgifter” menes de merutgifter skadelidte får på grunn av skaden.³⁶

Begrepet utgifter deles gjerne opp i en tredeling, for det første er det kostnader som skal dekke de medisinske behov, for det andre de sosialmedisinske behov og til slutt de rent sosiale behov. De rent sosiale behov skal dekkes etter § 3-2, såkalt menerstatning. Menerstatning er ment å være en kompensasjon i penger for skadelidts reduserte livsutfoldelse. I forhold til tredelingen er de medisinske behovene forholdsvis greie å skille fra de to andre, disse er typisk utgifter til lege, bandasjer, medisiner og så videre. Noe mer komplisert er skillet mellom dekning for de sosialmedisinske og de rent sosiale behov. Det er ikke noe krystallklart skille mellom disse, det vesentlige er at § 3-1 skal dekke faktiske utgifter, mens § 3-2 skal gi økonomisk *kompensasjon* for tapt livsutfoldelse. Det vil si at de sosialmedisinske behovene dekkes etter § 3-1 såfremt det finnes konkrete ting som kan lette på skadelidtes situasjon, ting som kan bidra til å opprettholde skadelidtes funksjonsnivå. I juridisk teori er det gitt som eksempel at dersom lege har rådet skadelidte et opphold på høyfjellshotell for nødvendig vedlikehold av de medisinske funksjonene, må dette klart være en utgift som faller under § 3-1. Men dersom en slik tur blir gjort *kun* med sosiale hensikter må utgiftene anses å falle utenfor § 3-1 og derfor under menerstatning i § 3-2.³⁷ Altså skal § 3-1 fange opp alle de *utgifter* som medisinske sett er en følge av skaden.

³⁵ Lødrup, Kaasen, Tjomsland (2005) s.918 note 104

³⁶ *ibid.* s.919 note 106

³⁷ Nygaard 4.utgave 1992 s. 104

Det er utledet av rettspraksis at de utgifter skadelidte kan kreve dekket skal være ”nødvendige og rimelige utgifter”.³⁸ Disse vilkårene er også fastsatt i forarbeid.³⁹ Med dette menes for det første at det må være årsakssammenheng mellom skaden og merutgiften, og det innebærer også at skadelidte i rimelig grad har en plikt til å avgrense utgiften. Når det i ordlyden er brukt ordet ”antas” sikter lovgiver til hvor store utgifter man kan regne med at skaden vil påføre skadelidte i fremtiden, altså påregnelige/nødvendige utgifter. Fremtidig utgift kan være en engangsutgift eller det kan være regelmessige utgifter, uansett vil man ved utmålingen stipulere seg frem til en engangssum.

Når det gjelder ”nødvendige og rimelige” utgifter ønsker man i utgangspunktet ikke å skille disse to vilkårene ved utmålingen, i og med at det alltid vil være en helhetsvurdering som ligger til grunn for utfallet. I følge Høyesterett er det ved vurderingen av hva som skal anses som nødvendige og rimelige utgifter vist til *de offentlige ytelsene* som skadelidte tilbys.⁴⁰ Det er tatt forbehold om at den enkelte kommunes økonomi kan ikke tillegges vekt ved fastsettelse av den minstestandard skadelidte har krav på.⁴¹ Dette er for å unngå at skadelidte i ulike kommuner skal få tildelt ulik erstatningssum. Skjønnsvurderingen veiledes gjennom de økonomiske grensene for trygd og andre offentlige økonomiske tilskudd, og det er disse man tar utgangspunkt i.

Lovgiver har valgt å skille mellom utgifter før og etter domstidspunktet; ”...lidt skade, ...og utgifter som antas å påføre skadelidte i framtiden”. I prinsippet vil det være nødvendige og rimelige utgifter som kan kreves dekket uansett tidspunkt. I Psykologdommen la likevel Høyesterett vekt på at man skal være forsiktig med å redusere erstatningsbeløpet for utgifter til behandling som skadelidte allerede *har gjennomført*.⁴² Selv om man i utgangspunktet utmåler erstatning for utgifter før og etter domsavgjørelsen etter samme prinsipp vil man nok være mer forsiktig med å redusere erstatningen for utgifter skadelidte har hatt ved allerede gjennomført behandling.

³⁸ Rt 1993 1547 (s. 1558) og Rt 1996 958 (s.966)

³⁹ Innst.O. nr. 56 (1971) s. 53

⁴⁰ Rt 1993 1547 (s. 1559)

⁴¹ Rt 2002 1436 (s. 1444)

⁴² Rt 2003 1358 (avsnitt 44)

I Psykolog-dommen begrunnet Høyesterett sin avgjørelse med at det offentlige tilbudet ikke var tilgjengelig, men understreket at skadelidte, med plikt til å begrense sitt tap, ”så langt mulig, benytter offentlige – refusjonsberettigede – helsetilbud”.⁴³ Slik jeg ser det finnes det ingen annen hovedregel enn at man legger samme vurdering til grunn for dekning av merutgifter før og etter domstidspunktet.

Når det gjelder det fremtidige utgiftstapet skiller dette seg fra utmålingen av det fremtidige ervervstapet. Ved utmåling av det fremtidige ervervstapet legger man normalt til grunn at tapet varer frem til pensjonsalder. Når det gjelder fremtidige utgifter vil disse være livet ut og utmålingen må derfor legges til grunn forventet levealder.

Det offentliges tilbud setter i utgangspunktet rammene for hvilke merutgifter skadelidte har krav på å få dekket, men i rettspraksis er det åpnet for unntak.. Vilkår for et slikt unntak er at det må foreligge ”særegne omstendigheter” og at ”utgiftene må stå i *et rimelig forhold* (uthevet her) til det som kan oppnås gjennom en annen ordning enn det som offentliges tilbud”.⁴⁴ Høyesterett uttalte i Stokstad-dommen at det ved ytelser som tar sikte på å gi mer selvstendighet, lettere kan tenkes en noe høyere standard i erstatningsretten enn i det offentlige.⁴⁵ I dette tilfelle gjaldt det ung skadelidte som fikk dekket utgifter til personlig assistent, selv om dette ikke er et tilbud det offentlige normalt har for skadelidte. I Psykolog-dommen (dissens 4-1) fikk skadelidte dekket utgifter til privat behandling, Høyesterett begrunnet dette med at det ikke var tilgjengelig et offentlig tilbud til behandling da dette var aktuelt og det ble derfor gjort unntak slik at utgifter for privat behandling likevel ble akseptert som erstatningsberettiget. Et annet moment var også at behandlingen allerede var gjennomført da skadelidte krevde utgiftene for dette dekket.⁴⁶ Ved utmåling av erstatning etter § 3-1 er de offentlige rammene normalt tilstrekkelig, og unntak kan derfor ikke tillegges særlig stor vekt. I alle tilfelle er det en svært snever unntaksregel.

⁴³ Ibid. avsnitt 44

⁴⁴ Rt 1993 1547 (s. 1559)

⁴⁵ Rt 1996 958 (s. 966)

⁴⁶ Rt 2003 1538 avsnitt 44

Når skadelidte får dekket sine utgifter av det offentlige foreligger det i realiteten ikke et tap for skadelidte, og slike utgiftsposter kan derfor ikke rettes mot skadevolder.

Hva det offentlige tilbyr avhenger av skadelidtes invaliditetsgrad og funksjonsevne, og av Høyesterett anses det offentlige tilbud som fullverdig. Spørsmålet i forhold til skl. § 3-1 blir derfor hvilke utgifter skadelidte kan bli påført som ikke faller under det offentliges tilbud. Disse utgiftene avhenger blant annet i stor grad om skadelidte bor i eller utenfor institusjon.

4.1 Å bo på institusjon

Hvis skadelidte flytter på institusjon vil blant annet utgifter til hjemreise eller ferie være utgifter som det offentlige *ikke* dekker, og skadelidte kan derfor rette et krav mot skadevolder. Det kan også være at skadelidtes nærstående krever å få dekket reiseutgifter for å dra på besøk. Med institusjon menes sykehus, rehabiliteringssenter og sykehjem. Offentlig omsorgsbolig ansees ikke som institusjon. Det blir en vurdering om slike utgifter heller skal falle under menerstatning, men ofte vil nok hjemreiser og ferier også ha et medisinsk siktemål. I Skoland-dommen ble utgiftene til selve reisen ansett å falle utenfor utgiftsbegrepet i § 3-1, mens utgiften for hjelpere på reisen ble ansett som en utgift som kunne kreves dekket.⁴⁷

Når det gjelder om skadelidte har et erstatningsmessig krav på å få dekket merutgifter til hjemreise finnes det ikke særlig rettspraksis på området. Sett i lys av ordlyden må det i så fall være en merutgift som anses rimelig og nødvendig. Det kan tenkes at hjemmebesøk kan ha en forebyggende effekt for skadelidte. I rettspraksis er det fast satt at *besøk av nærstående* kan anses å være et ledd i behandlingen og dessuten forebygge psykisk skade når det gjelder unge skadelidte.⁴⁸ Rettspraksis i dette tilfelle gjelder besøk på sykehuset, og utgifter for sykehusbesøk dekkes vanligvis når det gjelder barn. Mest sannsynlig kan det trekkes paralleller her da hjemreise og i noen grad vil ha samme, om ikke i større grad, effekt på skadelidte som sykebesøk. Alder er et vesentlig moment når det gjelder sykehusbesøk, men ved hjemreise er det ikke fastsatt hvilke kriterier man

⁴⁷ Rt 1993 1547 (s. 1560 - 1561)

⁴⁸ Rt 1975 670 (s. 673)

legger til grunn. I Skoland-dommen, hvor skadelidte fikk dekket utgifter til selve reisen, men ikke til hjelpere, var skadelidte 29 år. Det kan tenkes at hjemreise for barn har en større medisinsk effekt enn hjemreise for voksne/eldre. Resultatet kan bli at barn bør få dekket utgifter til både reise og hjelpere ved hjemmebesøk, mens voksne/eldre bare vil få dekket utgifter til reisen. Når det gjelder såkalt ferie retter disse seg i stor grad til varmere land, og ved slike tilfeller er det ikke tvilsomt at de kan ha medisinsk effekt. Derfor bør både utgifter for reisen og hjelpere kunne kreves dekket. Alder kan ikke anses å ha samme betydning ved ferie som ved hjemreiser.

Et annet spørsmål kan være om skadelidtes nærstående har et erstatningsmessig krav på å få dekket utgifter til å dra på besøk *til* institusjon. Med nærstående menes de som er nærmest skadelidte, vanligvis foreldre, men også forlovede har fått innvilget erstatning for reiseutgifter. Ved slike spørsmål vil det også være avgjørende forskjell på barn og voksne. I Sykebesøks-dommen fikk forloveden under tvil dekket reiseutgifter med den begrunnelse at hun fungerte som ledsager, men søsteren fikk ikke dekket reiseutgifter da hennes nærvær ikke ble ansett å være av vesentlig betydning ettersom foreldrene allerede var til stede. Når det gjelder barn på sykehus er dette avgjort i rettspraksis, og nærstående får dekket reiseutgifter ved sykehusbesøk. Det samme må nok gjelde barn på rehabiliteringssenter da sykehusbesøk for barn blant annet er begrunnet med at slike kan forebygge psykiske skader, og slik forebygging må og kunne være aktuelt ved rehabiliteringsinstitusjon. Tilstanden er ikke like kritisk når barnet er på rehabilitering og det kan derfor tenkes at nærstående ikke får dekket reiseutgifter i like stor grad som ved sykehusbesøk, men likevel noe. I Sykebesøks-dommen, som vist til ovenfor, viste Høyesterett også til en eldre dom hvor skadelidtes kone ikke fikk dekke utgifter til drosje selv om hun fikk en telefon fra sykehuset om hjertestans.⁴⁹ Høyesterett uttalte at det ved reiseutgifter kan det bare gis erstatning i en viss grad. Denne begrunnelsen peker og i retning av at voksne skadelidtes nærstående ikke får dekket reiseutgifter verken til sykehus -, rehabilitering - eller sykehjemsbesøk, mens barns nærstående får dekket reiseutgifter.

⁴⁹ Rt 1934 173 (s. 176)

Andre utgifter som kan kreves dekket er utgifter til selve flyttingen fra hjemmet til institusjon. Leie av flyttebyrå, hjelp til å pakke, vasking av bolig og så videre. Beløpet i slike tilfeller vil bero på skadelidtes muligheter til selv å utføre slike oppgaver, men i utgangspunktet må slike utgifter anses som rimelige og nødvendige utgifter selv om det ikke dekkes av det offentlige. I tillegg til disse kommer utgifter til økt klesslitasje.

Ved vurderingen av skadelidtes erstatningsmessige krav på å få dekket merutgifter er det lettere å vurdere de fysiske behov enn de psykiske. Generelt vil man nok være mer tilbøyelig til å dekke utgifter til selve flyttingen enn utgifter til hjemreiser. Det foreligger ingen tvil om at en som lam må ha hjelp til flytting fordi han eller hun ikke er fysisk i stand til å utføre flyttingen alene. Når det gjelder utgifter for å dekke de psykiske behov er disse noe mer diffuse og det kan derfor være vanskeligere å få dekket slike, for eksempel utgifter til hjemreise. Det som likevel ikke er usikkert er erstatningsmessige krav som skal dekke utgifter etter skl. § 3-1 må ha et medisinsk forbedringssiktemål. Det vil si at dekning for en eventuell hjemreise må forbedre skadelidtes medisinske tilstand.

4.2 Å bo utenfor institusjon

Utgangspunktet i Norge er at ingen skal bo på institusjon før flyte 47 år. Dette utgangspunktet har som hensikt å bidra til at unge skadelidte med spesielle behov i størst mulig grad skal få opprettholde et vist nivå av livskvalitet. I noen tilfeller kan institusjon være det beste for pasientens/skadelidtes individuelle situasjon, men det er ikke til å stikke under en stol at institusjoner har som hovedformål å holde nede/ redusere utgifter til stell og pleie.

Skadelidte som ikke bor på institusjon bor enten i egen bolig eller omsorgsbolig. Dersom skadelidte er pleietrenende vil merutgiften i hovedsak gå med til fagpersonell som bidrar til stell og pleie, men det kan og være utgifter til økte leveomkostninger som klesslitasje/økt strømforbruk, ombygging/ominnredning av bolig, bortfall av evnen til å spare utgifter ved for eksempel vedlikehold av bolig og ikke minst utgifter til stell og pleie som kan kreves dekket.

4.2.1 Omsorgsbolig

Hvis skadelidte med et stort pleiebehov skal bo *utenfor* institusjon, er omsorgsbolig et klart rimeligere alternativ enn hvis skadelidte skal bo i egen bolig. Fordelen med omsorgsbolig er at skadelidte får bo utenfor institusjon, men likevel får dekket pleiebehovet gjennom det offentlige. Dessuten er det vanligvis ansatt personell som tar seg av rengjøring, hagestell og andre praktiske oppgaver, og man slipper derfor utgifter til dette. Som regel er flere omsorgsbolig plassert sammen og pleieutgiftene blir derfor ikke like store som hvis skadelidte bor i sin egen bolig. Når skadelidte får tilbud om omsorgsbolig fra kommunen vil det i første omgang være et tilbud om kjøp og skadelidte får da tilbudt et gunstig lån fra det offentlige. Hvis skadelidte ikke er betalingsdyktig kan det være aktuelt med tilskudd for å dekke avdrag på lånet.

I praksis vil skadelidte få et tilbud fra kommunen om plass på omsorgsbolig. Hvis han eller hun takker ja til plassen vil utgifter til pleie i utgangspunktet være dekket. Andre utgifter skadelidte kan ha et erstatningsmessig krav på å få dekket vil være renter på et eventuelt lån, og i tillegg typiske ”salg/kjøp” utgifter. Disse dekker det offentlige ikke. Utgangspunktet i skl. § 3-1 er at skadelidte skal ha ”full erstatning” for sitt tap som følger av skaden.⁵⁰ Tanken bak begrepet er at skadelidte skal ha sitt fulle økonomiske tap erstattet, skadelidte skal stilles i den samme økonomiske stilling som han eller hun ville vært i dersom skaden ikke hadde inntruffet. Dersom skadelidte selger sin gamle bolig til kr 2.000.000 og den nye omsorgsboligen koster kr 1.500.000 vil et eventuelt tap etter skl. §3-1 være merutgifter i forbindelse med ”salg/kjøp”, for eksempel utgifter til megler. Hvis tilfelle er at den nye boligen koster kr 2.500.000 vil det i tillegg oppstå tap i form av lånerenter.

Når det gjelder slike utgifter er det ikke mye skadelidte kan spare på. Den eneste begrensningen må være at skadelidte velger den rimeligste megleren, kommunen vil bidra med lån og skadelidte kan derfor ikke påvirke renteutgiftene. Når det er fastsatt at

⁵⁰ Rt 1993 1524 (s. 1532)

skadelidte skal ha ”full erstatning” for sitt tap, må dette anses utgifter som kan kreves dekket etter skl. § 3-1.

Et spørsmål som kommer litt på siden kan være om skadelidte som eier av ny bolig får nytte av verdistigningen på boligen. Som eier av bolig vil verdistigning være en gevinst for skadelidte. Hvis skadelidte skal få dekket tapet som kommer av renteutgiftene, men likevel skal få fordel av verdistigning vil reelt sett erstatningen gå utover ”full erstatning”. Som nevnt tidligere er hensikten at skadelidte skal havne i samme økonomiske stilling, verken bedre eller dårligere, og det peker i retning av at man nettopp må gjøre et fradrag for verdistigning ved utmålingen av erstatningen.

Lovgiver, og for så vidt også Høyesterett, ønsker i minst mulig grad å belaste skadelidte utover hva skaden har forårsaket. Å flytte til omsorgsbolig kan innebære blant annet flytte fra familie og nettverk, som i de fleste tilfeller må anses som en belastning for skadelidte. Kommunene legger vanligvis til rette for at skadelidte har mulighet til å velge å bo i omsorgsbolig, gjennom blant annet å tilby fordelaktive lån. Men rent praksis kan det tenkes at det ikke finnes omsorgsboliger nok til å dekke opp for alles behov. For eksempel i Trøndelag er det per dags dato 17 funksjonshemmede som bor på institusjon på grunn av kø og plassmangel. Hvis skadelidte får tilbud om omsorgsbolig, men velger å ikke benytte seg av tilbudet må vurderingen videre bli, i forhold til skadelidtes plikt til å begrense tapet, i hvilken grad man kan få dekket utgifter som kommer i *tillegg* når man bor i egen bolig.

4.2.2 Egen bolig

Hvis skadelidte velger å bo i egen bolig til tross for en funksjonshemming blir man i de fleste tilfeller avhengig av hjelp utenfra til å utføre de praktiske gjøremål. For mange skadelidte vil nok den mest behagelige løsningen være å bo hjemme. Det vil være en rekke fordeler fremfor å måtte flytte til enten omsorgsbolig eller institusjon, blant annet at man i mindre grad isoleres fra samfunnet for øvrig, men er mer tilgjengelig for sitt nettverk hvis man fortsatt bor i sin ”gamle” bolig og hvis skadelidte er etablert med familie vil belastningen være mindre dersom man kan bo i egen bolig.

Når skadelidte velger å bo i egen bolig kommer det normalt sett i større grad merutgifter inn i bildet, hvis man tar utgangspunkt i at skadelidte fra før av ikke har en tilrettelagt bolig. Vanligvis er det opp til kommunen å avgjøre om hva som er mest økonomisk ansvarlig, og de dekker også en god del av utgiftene hvis det vedtatt at skadelidte skal bo i egen bolig, men ikke i like stor grad som ved omsorgsbolig eller institusjon. Likevel kan det virke som at det i rettspraksis er tillagt større aksept for skadelidte å få bo i egen bolig, utover hva det offentlige tilbyr. I Sevaldsen-dommen la Høyesterett blant annet vekt på at skadelidte hadde best muligheter for et meningsfylt liv dersom han fortsatt fikk bo i et hjemlig miljø⁵¹. Det vil da bli spørsmål om hvilke krav skadelidte har for dekning av fremtidige utgifter som følger av at skadelidte skal bo i egen bolig. Utgifter som kan kreves dekket er utgifter for tilrettelegging/ombygging av bolig og/eller utgifter til pleie.

Ser man på begrepet ”full erstatning” i snever forstand vil det i utgangspunktet innebære at skadelidte skal få dekket alle merutgifter det vil medføre å bo i egen bolig. Men dersom kommunen tilbyr en løsning som innebærer et redusert tap, men likevel akseptert som et fullverdig tilbud, vil erstatningsbeløpet kunne reduseres likelydende i og med at skadelidte har en generell plikt til å begrense tapet. Som nevnt tidligere kan ikke skadelidte ubegrenset velge etter egne lyster.

4.2.2.1 Hjelpemidler i egen bolig

Det er varierende hvilke utgifter til hjelpemidler skadelidte har et erstatningsmessig krav på å få dekket. Aktuelle hjelpemidler for skadelidte vil være de som bidrar til at han eller hun i størst mulig grad *selv* vil kunne utføre de praktiske gjøremål. Det er mer besparende å gi skadelidte hjelpemidler enn å betale for at skadelidte skal få personlig assistanse, og dette er aktuelt hvis skadelidte fungerer i noen lunde normal grad og ikke har særlig stort behov for pleie fra andre. Vurderingen videre vil bli hva som anses nødvendig og rimelig i forhold til hjelpemidler. Det kan tenkes at skadelidte får en ikke-fungerende arm og får behov for hjelpemidler til å kle på seg, lage mat og lignende,

⁵¹ Rt 1981 138 (s. 151)

eller at skadelidte blir avhengig av rullestol og derfor det. Terskelen for hva som anses nødvendige og rimelige utgifter i forhold til hjelpemidler er nok ikke veldig høy. Dessuten er det vanligvis et tilbud fra det offentlige at man ofte kan låne eller leie hjelpemidler. Det kan være rullestol, spesialseng, krykker og så videre. Hvis man får lånt utstyr vil dette ikke innebære et tap fordi man leverer det tilbake når det ikke lengre trengs, og hvis man leier hjelpemidler vil dette beløpet også være forholdsvis beskjedent. Ved kjøp av hjelpemidler vil utgiften bli noe større, men neppe større enn utgiftene for tilrettelegging av bolig. Utgifter skadelidte i så fall kan få dekket her vil være utgifter til kjøp og leie av hjelpemidler.

4.2.2.2 Ombygging av egen bolig

En noe annen problemstilling melder seg ved ombygging av bolig ved for eksempel montere en heis, utvide dørkarmen og lignende. Spørsmålet blir derfor hvilke kriterier skadelidte må oppfylle for at skadevolder kan bli erstatningsansvarlig utover det offentlige tilbud i forhold til ombygging.

Likeledes som ved beregning av inntektstapet er alder et moment ved vurderingen av hvilke utgifter som kan kreves dekket. I Ølberg-dommen fikk skadelidte, som var 16 år på domstidspunktet, dekket utgifter for tilpasning av egen bolig⁵². Det samme fikk skadelidte som var 29 år på domstidspunktet i Skoland-dommen⁵³. Begge disse skadelidte må anses forholdsvis unge, men i rettspraksis finnes det ingen eksempler hvor Høyesterett gjør forskjell på barn og voksne når man vurderer hvilke utgifter som skal dekkes. Det kan være et tankekors at dersom skadelidte er forholdsvis ung og mest sannsynlig skal bo i samme bolig de neste 20 år vil boligen ha en mye større effekt på skadelidte enn hvis skadelidte er eldre og ikke har gode utsikter til å fortsette å bo i samme bolig etter for eksempel 5 år. Hvis det gjelder *eldre* kan det være at terskelen er noe høyere for å få dekket slike utgifter.

Man kan tenke seg eksempler på spesielle situasjoner skadelidte utsettes for, i og med at vurderingen til en viss grad beror på skjønn av den enkeltes skade og tap. For eksempel

⁵² Rt 1993 1524 (s. 151)

⁵³ Rt 1993 1547

kan en problemstilling være om skadelidte rammes av lammelse i beina og har behov for heis. I slike tilfeller kan det fremstå som rimelig klart at skadelidte bør få dekket utgiftene. At en slik utgift anses som rimelig og nødvendig er neppe omtvistet.

En noen ulik vurdering hvis skadelidte fortsatt har evnen til å, men bruker jevnlig rullestol på grunn av *redusert* bevelighet i beina. Det kan være at vilkårene ”nødvendige og rimelige” anses oppfylt ved at man ved en helhetsvurdering vurderer det som rimelig at skadelidte bør få dekket utgifter tom å få montert heis. Terskelen vil naturlig nok være høyere enn ved lammelse, men utelukker det nok ikke. Ved tvil må man, i følge Høyesterett, altså ta utgangspunkt i det offentlige tilbud, og i forhold til merutgifter etter folketrygdloven.⁵⁴ Har skadelidte gode muligheter ofr å begrense tapet, må man utnytte disse. Skal man i så fall kreve at skadelidte må klare seg i egen bolig uten heis? Dette må mest sannsynlig svares bekræftende. I og med at skadelidte faktisk har en plikt til å begrense tapet innebærer dette at det ikke tilstrekkelig at skadelidte *ønsker* seg heis eller annen tilrettelegging selv om det nok vil gjøre hverdagen enklere. Det vil jo selvfølgelig bero på skadelidtes invaliditetsgrad i slike tilfeller, og også muligens årsakssammenheng. Et alternativ kan være at skadevolder dekker *noe* av utgiftene og at skadelidte selv bidrar med en del.

Pårørende vil i de fleste tilfeller også inneha en ”ny rolle” som følge av skaden som rammer skadelidte. Hvilke hjelpemidler skadelidte blir avhengig av kan derfor til en viss grad bero på om man bor alene eller med flere. For eksempel kan den som bor alene ha behov for en spesiell støvsuger, mens den som bor sammen med noen ikke har det samme behovet. Det kan synes som at Høyesterett til en viss grad forventer at pårørende også skal gjøre en viss innsats for å begrense tapet. Spesielt gjelder dette når skadelidte har behov for assistanse. Det er nok ikke noe i veien for å trekke en parallell mellom disse, og det kan derfor tenkes å være av betydning når det gjelder dekning for utgifter til hjelpemidler eller tilrettelegging av bolig. Terskelen for å få dekket tapet ved fremtidige utgifter kan synes noe høyere for den som bor sammen med noen i forhold til den som bor alene, men likevel lavere når det gjelder hjelpemidler i forhold til personlig assistanse.

⁵⁴ Rt 1981 138 (s. 146)

Dekning av utgifter og plikt til å begrense tap er like aktuelt ved forbigående skader. Hvis skadelidte har gode utsikter til forbedring kan terskelen for å få bygget om boligen muligens være høyere enn hvis skadelidte er rammet permanent og ikke har utsikter til forbedring. Det kan for eksempel tenkes at skadelidte vil komme seg i så stor grad at det vil være unødvendig med heis fem år etter skadetidspunktet, og da vil nødvendighetskriteriet falle bort samtidig som skaden. At skaden er forbigående er i utgangspunktet et moment som blir tillagt avgjørende betydning for erstatningsutmålingen ved skadelidtes tap i fremtidig erverv, og også ved dekning av utgifter til personlig assistanse.⁵⁵ Det kan likevel være vanskelig å trekke en parallell til dette når det gjelder utgifter ved tilrettelegging av bolig. Man kan muligens tenke seg til at terskelen for å få dekket utgifter til ombygging av bolig er noe høyere ved forbigående skade enn ved permanent, men skal man ta rimelighetshensynet i betraktning vil nok dette trekke i retning av at skadelidte får dekket utgifter som anses rimelige og nødvendige mens saken pågår.

I forhold til ombygging av egen bolig kan en eventuell prisstigning være et moment ved utmålingen. Hvis skadelidte får nytt kjøkken på grunn av skaden vil det i utgangspunktet øke verdien av boligen, men det er lite sannsynlig at skadelidte får fordeler av denne verdiøkningen. Ved omsorgsboliger stiller det seg noe annerledes fordi omsorgsboliger ikke blir solgt på det vanlige markedet. Det vil derfor synes mer rimelig at hvis erstatningen skal redusere i takt med verdistigning må dette være mer aktuelt ved omsorgsboliger enn ved egen bolig.

Ombygging av bolig er generelt sett kostbart, dessuten må en bolig vedlikeholdes, noe som øker utgiftene. Plikten til å begrense tapet er mer tydelig jo større tapet er, noe som kan være i disfavør for skadelidte. Selv om utgiftene skadelidte påføres er store eller små vil utmålingen i prinsippet bero på lik vurdering. Men det kan tenkes at man legger større vekt på skadelidtes plikt til å begrense tapet jo større utgiftene er. Vil utgiftene for ombygging av bolig være forholdsvis høye vil nok følgen bli at man er strengere mot skadelidte i forhold til hans eller hennes plikt til å begrense tapet.

⁵⁵ Rt 1996 958 (s. 968)

4.2.2.3 Pleie i egen bolig

Hvis skadelidte er rammet i en slik grad at det er behov for pleie fra fagpersonell vil utgiftene straks stige. Selv om man muligens vil spare noe på at man ikke trenger de samme hjelpemidlene vil denne utgiften være beskjedent i forhold til om man trenger pleie. Det vil være en forholdsvis stor utgiftsforskjell i forholdet mellom å bo i egen bolig og det å bo i omsorgsbolig eller institusjon da man må forvente flere arbeidstimer fra omsorgspersoner dersom man bor i egen bolig. Her kan altså skadevolders erstatningsansvar gå utover det offentlige tilbud når det gjelder utgifter til å dekke stell og pleie. Ved slike tilfeller må man være oppmerksom på at § 3-1 bare skal dekke utgifter for skadelidtes medisinske og sosialmedisinske behov, og ikke de rent sosiale. Og det er nettopp det som ofte har vært problemet med personlig assistanse, at man ikke helt har klart å trekke grensen for erstatning etter § 3-1 og menerstatning. Man kan da spørre hvor langt man kan strekke § 3-1 til å gjelde utgifter til stell og pleie i hjemmet.

Selv om Høyesterett tilsynelatende har utvidet skadelidtes pleietilbud til å dekke mer enn hva det offentlige tilbyr er de vesentlige vilkårene fortsatt at det kun er ”rimelig og nødvendige utgifter” som kan kreves dekket. De sentrale dommene på dette området er Stokstad-, Rott- og Bråtane-dommen. I Stokstad-dommen understreket Høyesterett at det offentlige skulle bidra med de grunnleggende oppgavene, og la dessuten vekt på at omgivelsene ville bidra med helt enkle, sporadiske oppgaver uten lønn, som for eksempel å hjelpe skadelidte inn på lesesal. Videre anså Høyesterett det som *rimelig* å pålegge skadevolder et erstatningsansvar slik at skadelidte skulle ha muligheter til å kjøpe tjenester som gikk ut over det offentlige tilbud. Det ble nevnt som eksempel tjenester til å utføre personlig pleie, husarbeid, vedlikehold av hus og hage og så videre. Skadelidte fikk i dette tilfellet kr 50.000 (ca kr 67.500 i 2010) som hun kunne betale i lønn til en assistent.⁵⁶ I Rott-dommen uttalte Høyesterett at ”...erstatning for utgifter kan omfatte lønnsmidler til personlig assistanse...” og henviser så til Stokstad-dommen.⁵⁷ Høyesterett bekreftet i Bråtane-dommen at ”full erstatning innebærer en

⁵⁶ Rt 1996 958 (s. 968)

⁵⁷ Rt 1999 1967 (s. 1976)

erstatning som gir henne mulighet til daglig å kjøpe personlig i assistanse i et visst omfang, i tillegg til (utvidet her) de offentlige ytelsene”.⁵⁸ Etter disse dommene er det tydelig at Høyesterett gir en åpning for å gå utover de offentlige rammene. Man kan da spørre om hva som kan være vesentlig, ved en slik vurdering.

I to av dommene, Stokstad- og Bråtane-dommen, er det forholdsvis unge skadelidte, 16 og 23 år, som er blitt innvilget erstatning til stell og pleie i egen bolig. I Rott-dommen var skadelidte 45 år, noe som heller ikke kan defineres som eldre. Som nevnt er utgangspunktet i Norge at ingen ”unge” skadelidte, det vil si under 47 år, skal bo på institusjon. Dette tilsier at man i større grad aksepterer at eldre flytter på institusjon enn yngre, og at man da også aksepterer å bevilge mer penger til yngre enn til eldre når det gjelder bosituasjon. Videre kan det være et moment at muligheten for faktisk å nyttiggjøre seg av personlig assistanse er bedre for yngre enn for eldre, noe som var vesentlig i Bråtane-dommen. Høyesterett la vekt på at skadelidte ”...har utvist en sjelden evne til å nyttiggjøre seg den bistand hun gis, og lever til tross for funksjonshemmingen så langt det er mulig et alminnelig liv”.⁵⁹ Selv om Høyesterett ikke har sagt direkte at alder er et moment ved vurdering kommer det frem av ordlyden at det er et hensyn av betydning, og det kan tenkes mer rimelig at en skadelidte på 23 år får dekket utgifter til personlig assistanse for å kunne bo i egen bolig enn en skadelidte på 60 år.

Som nevnt vil pårørende, og i større grad samboere/barn, få en ”ny rolle”. Skaden kan godt anses å ramme hele familien, og ikke bare skadelidte selv. Pårørendes innsats blir tillagt vesentlig vekt ved vurdering om skadelidte skal få bo i egen bolig, og dersom de bidrar til å dekke skadelidtes medisinske eller sosialmedisinske behov skal også de ha kompensasjon for sitt arbeid. Spørsmålet derfor *i hvilken grad* de skal få kompensasjon for sitt arbeid. At pårørende skal få noe kompensasjon er avgjort i rettspraksis, men det er ikke noe standardisert beløp, dette er en skjønnsmessig vurdering.⁶⁰ Dette standpunktet om skjønnsvurdering ble videreført fra Sevaldsen-dommen.⁶¹ I Skoland-

⁵⁸ Rt 2002 1436 (s. 1448)

⁵⁹ Rt 2002 1436 (s. 1448)

⁶⁰ Rt 1993 1547 (s. 1561)

⁶¹ Rt 1981 138 (s. 146)

dommen ble verdien av foreldrenes arbeid beregnet til kr 96.000 per år, mens det for en periode på 4 ukers ferie ble beregnet utgifter på kr 121.128 for hjelpere. Med andre ord settes verdien av pårørende ned i forhold til fagpersonell. Konsekvensen av dette vil nok kunne bli at en person med få pårørende ikke har mulighet, i like stor grad, til å kunne bo i egen bolig. Også i Sevaldsen-dommen ble det tatt utgangspunkt i at skadelidte ikke ville bli en institusjonspasient da han fikk god hjelp av sine søsken.⁶² Tapet for de fremtidige utgifter ble satt til kr 30.000, noe som i dag tilsvarer ca kr 87.700. Et nokså beskjedent beløp med tanke på de timer pårørende nok utfører praktiske gjøremål for skadelidte. Det kan være at Høyesterett legger for stor belastning på pårørende, uten at det har fått utslag i rettspraksis. I Rott-dommen ble det i utgangspunktet akseptert at skadelidte skulle bo hjemme med offentlig hjelpetiltak, men så ble belastningen for stor for de pårørende og skadelidte ble derfor flyttet til egen leilighet i tilknytning til dagsenter.⁶³

Ut ifra dette kan det virke som at Høyesterett ønsker å utvide unge skadelidtes mulighet til å bo i egen bolig, men i og med at erstatningsbeløpene ikke er av særlig størrelse kan det gi et forebehold om at skadelidte med pårørende som kan bidra har større sjanser for et selvstendig liv i egen bolig. Vurderingen av i hvor stor grad man dekker utgifter til personlig pleie etter skl § 3-1 må bero på hvilken pleie som dekker de rent medisinske og sosialmedisinske behov, og hvilke ”pleie” som dekker de rent sosiale behov.

4.3 Verdisikring

En variant av innretningsplikten Å verdisikre erstatningsbeløpet kan og være en måte å begrense tapet på, og omfattes i så måte av skadelidtes omstillingsplikt. Som det ligger i begrepet vil det si å sikre verdien i pengene, og for å sikre verdien kan da være avgjørende hvordan man velger å forvalte dem.

At skadelidte har en plikt til å verdisikre erstatningsbeløpet kommer ikke direkte frem av loven, men er i følge rettspraksis sikker rett. I følge Høyesterett skal

⁶² Ibid. s. 151

⁶³ Rt 1999 1967 (s. 1977)

erstatningsbeløpet forvaltes på en fornuftig og forsvarlig måte.⁶⁴ Høyesteretts uttalelse må ses i sammenheng med prinsippet om at skadelidte skal ha ”full erstatning”. Det vil si at man skal komme i samme økonomiske situasjon som før skaden, verken bedre eller dårligere. Det blir for eksempel gjort fradrag i erstatningen dersom skadelidte slipper å betale lånerenter, som ellers ville vært en utgift. Kapitaliseringsrenten blir det også gjort fradrag for, det vil si den renteavkastning skadelidte får i banken. Når erstatningen utbetales er hovedregelen at hvis ikke særlige grunner foreligger skal erstatningen utbetales som et engangsbeløp, og ikke terminvis⁶⁵. Begrunnelsen for engangsutbetaling er blant annet at skadelidte har mulighet til å verdisikre erstatningsbeløpet.

I og med at renteavkastning skal trekkes fra erstatningsbeløpet har det vært usikkert hvilken rente man skal legge til grunn. I Sevaldsen-dommen fastsatte førstevoterende kapitaliseringsrenten til 6 %.⁶⁶ Høyesteretts begrunnelse for denne satsen var at det var en rimelig og naturlig følge av den generelle heving av rentenivået i Norge de senere år før dommen, de tidligere reglene bygget på 4 %. I Sevaldsen-dommen understreket Høyesterett at det ved utmålingen ikke bygges på rentenivået på avgjørelsestidspunktet, men en mer langsiktig vurdering. At man ved utmålingen skal vurdere kapitalrenten frem i tid kan imidlertid by på problemer. I Ølberg-dommen fra 1993 ble kapitaliseringsrenten satt til 5 %. Førstevoterende bemerket at det kunne anføres gode grunner for å fastsette kapitaliseringsrenten enten ved lov eller forskrift. De to dommene som kom rett etter (Skoland- og Horseng-dommen) fulgte opp Ølberg-dommen. Etter de tre dommene fra 1993 kan rentesatsen på 5 % anses som en form for standardisering av kapitaliseringsrenten.

Ved god verdisikring kan man begrense eller redusere tapet gjennom for eksempel å sette inn erstatningsbeløpet på en høyrentekonto, eller man kan nedbetale lån slik at man slipper å betale renter på et lån man ellers ville brukt flere år på å nedbetale. Studielån er et godt eksempel, hvis skadelidte er forholdsvis ung med studielån, vil man kunne spare betydelig dersom man kan nedbetale lånet raskt. Et lån vil vanligvis gå med ”underskudd” fordi man blir belastet med renteutgifter. Hvis erstatningsbeløpet ikke

⁶⁴ Rt 1993 1524 (s. 1532)

⁶⁵ Skl § 3-9 første punktum

⁶⁶ Rt 1981 138 (s. 156)

dekker alle lån skadelidte måtte ha, vil man vanligvis velge å nedbetale lån med høyest rente. Hvis alle lån er nedbetalt er det i og skadelidte sitter igjen med et forholdsvis stort beløp forventes det at skadelidte investerer de resterende pengene på en fornuftig og forsvarlig måte.

I og med at Høyesterett har gjort det klart at pengene skal forvaltes på en fornuftig og forsvarlig måte er det begrenset hvilken risiko man ønsker at skadelidte skal ta ved en eventuell investering. Det ble utdypet i Ølberg-dommen hvor Høyesterett uttalte "...det ikke kan kreves at skadelidte foretar investering som det knytter seg særlig risiko til", og videre "Det er forutsatt fra skadelidtes side at investeringsplikten må begrenses til plasseringer som har en høy grad av likviditet".⁶⁷ Ut ifra dette er det klart at man ikke ønsker at skadelidte skal ta en stor risiko, og at erstatningsbeløpet generelt sett må være tilgjengelig for skadelidte. Man kan for eksempel se det som en fornuftig og forsvarlig å plassere pengene på en høyrentekonto fordi det i praksis ikke foreligger ingen risiko. Hvis en kunde går i banken vil man som regel få gode råd om sparing, og det kan derfor synes at det mest aktuelle for skadelidte vil være å sette pengene på en konto med god renteavkastning. Andre alternativer Høyesterett har gitt som eksempler på investeringer med lav risiko er blant annet investering i fast eiendom, obligasjoner, fond også videre.⁶⁸ Investering i fast eiendom vil dessuten normalt være god sikring mot inflasjon. Selv om Høyesterett har gitt visse retningslinjer om hva som anses som fornuftig og forsvarlig investeringer kan det raskt endre seg. En investering som var god på domstidspunktet trenger ikke nødvendigvis å være like god fem år etter. Et typisk eksempel på dette kan være kjøp av livrente. Høyesterett viste til dette som en god investering i Ølberg-dommen i 1993 på grunn av skadelidtes unge alder. Tre år senere, i 1996, ble det for øvrig vedtatt at skattefordelen med livrente skulle opphøre og det ble derfor ikke lengre ansett som en god investering. Informasjonen rundt livrente ble heller ikke veldig godt opplyst for de som hadde valgt denne sparingen, og i følge "Dine Penger" hadde flere banker feilaktig informasjon om dette på sine nettsider.⁶⁹ I og med at man ikke forventer at skadelidte skal ta særlig stor risiko ved investering peker det i retning av at man ikke stiller høye krav til skadelidtes kunnskap om sparing

⁶⁷ Rt 1993 1524 (s. 1533)

⁶⁸ Ibid. (s. 1533)

⁶⁹ <http://www.vg.no/dinepenger/artikkel.php?artid=163620>

og investeringer. Det er ikke dermed sagt at skadelidte ikke *kan* ta en risiko, men ved utmålingen vil det i hvert fall ikke bli tatt hensyn til et eventuelt tap.

Det er sikker rett at skadelidte har en plikt til å verdisikre erstatningsbeløpet gjennom å forvalte pengene på en fornuftig og forsvarlig måte. Det er vanlig ved investeringer at jo større risiko man tar, jo større avkastning vil man kunne få. Og motsatt, ved lav risiko vil avkastningen være forholdsvis lav. Etter rettspraksis omfatter ikke investeringsplikten at skadelidte skal ta en stor risiko. Med andre ord vil det si at man ikke kan regne med at skadelidte vil få særlig utbytte av en investering. Ved nedbetaling av gjeld tar skadelidte ingen risiko, men reduserer tapet fordi man vil uansett gå med tap i renteutgifter hvis lånet ikke nedbetales. Det fornuftige og forsvarlige må derfor være å nedbetale gjeld, og dersom det er mer penger til overs sette pengene på en konto som gir noe avkastning, men som ikke innebærer risiko for tap.

5. Avslutning

Etter skl § 3-1 har skadelidte plikt til å begrense tapet, det innebærer tap i merutgifter og tap i inntekt. Andre ledd, som regulerer omstillingsplikt i forhold til inntektstapet, er en oppramsingsregel, men den er ikke uttømmende. Andre rettskilder som også er relevant er forarbeid, rettspraksis, reelle hensyn og til en viss grad juridisk litteratur.

Hovedregelen er at skadelidte skal begrense tapet i den grad det er mulig, men når lovgiver har tatt inn et rimelighetshensyn vil det si at omstillings- og innretningspliktene skadelidte har, omfatter det man med rimelighet kan vente av skadelidte. Jo mer man fordyper seg i ordlyden i regelen, jo mer uklar kan den fremstå. Hovedregelen er likevel gjort forholdsvis klar ved at den er godt behandlet i rettspraksis. Merutgifter kan kreves dekket i den grad de anses som rimelige og nødvendige. Videre er det det offentlige tilbud som setter rammene for ”nødvendige og rimelige” utgifter. Tap i inntekt kan kreves dekket i den grad skadelidte blir rammet av redusert ervervsevne. Kan skadelidte fungere i en annen jobb med like inntekt som han eller hun gjorde før skaden inntraff har man ingen redusert ervervsevne. Da foreligger det heller ikke et tap.

Skadelidtes omstillingsplikt er viet mye plass i rettspraksis. Det er de tre dommene fra 1993 som er av størst interesse i dag; Ølberg -, Horseng- og Skoland-dommen. På et vis kan man si at omstillings og innretningspliktene er noe utvidet gjennom rettspraksis. Blant annet er flytteplikten ikke nevnt i loven eller forarbeid, men Høyesterett har sett flytting som et alternativ til å begrense inntektstapet.

Ved erstatning for personskade til barn under 16 år og ved erstatning for yrkesskade er det innført standardiserte regler, dette skaper forutsigbarhet da man ikke utøver skjønn i særlig grad. Når det gjelder personskader ellers behandles disse individuelt og det vil derfor i stor grad bli en skjønnsmessig vurdering.

1 Litteraturliste

Lov

Lov om skadeerstatning (skadeerstatningsloven) av 13. Juni 1969 nr.26

Forskrift

FOR 1997-04-21 nr. 373: Forskrift om menerstatning ved yrkesskade

Offentlig utredning

NOU 1994:20 Personskadeerstatning

Innstilling fra erstatningslovkomiten (1971)

Litteratur

Lødrup, Kaasen, Tjomsland; Norsk Lovkommentar, Oslo 2005

Nygaard, Nils; Skade og ansvar, 4.utgave Oslo 1992

Nygaard, Nils; Skade og ansvar, 5.utgave Bergen 2000

Lødrup, peter; Lærebok i erstatningsrett, 3.utgave Oslo 1995

Lødrup, Peter; Lærebok i erstatningsrett, 6.utgave Oslo 2009

Gisle, Jon...(et al.); Jusleksikon, Drammen 2002

Lødrup, Kaasen, Tjomsland; Norsk Lovkommentar

Artikler

Kjønstad, Asbjørn; Tap av forsørger, Lov og Rett 1982

Domsregister

RG 1975 s. 598

Norsk rettsidende:

Rt 1934 173

Rt 1948 345

Rt 1954 623

Rt 1959 1182

Rt 1962 938

Rt 1969 90

Rt 1975 82

Rt 1975 670

Rt 1976 909

Rt 1981 138

Rt 1985 46

Rt 1992 64

Rt 1993 1524

Rt 1993 1538

Rt 1993 1547

Rt 1996 958

Rt 1999 1967

Rt 2001 320

Rt 2001 337

Rt 2002 1436

Rt 2003 1538

Rt 2003 338

Rt 2004 8

Rt 2007 158

Rt 2007 172

Rt 2010 2166

